

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σέ δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Ένας λόγος για τὸ περιβάλλον

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ Ποιμαντική ὅπως γνωρίζουμε ὅλοι μεριμνᾷ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Αὐτὸς ὁ κόσμος ὁ μικρὸς καὶ μέγας εἶναι ἓνας τελικὰ ὅσο κι ἂν φαίνεται διαιρεμένος καὶ διασπασμένος· καὶ γι' αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία μεριμνᾷ καὶ συντάσσεται μὲ ὅλες ἐκεῖνες τὶς δυνάμεις πού ἀγωνίζονται γιὰ τὴ σωτηρία του. Ὁ λόγος μας σήμερα ἄς εἶναι γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον καὶ ὅλα τὰ συναφῆ προβλήματα πού ἀνακύπτουν¹.

«Βιώσιμη» ἀνάπτυξη;

Μὲ τὴν ἀνατολή τοῦ 21ου αἰῶνα βλέπουμε οἱ δυσκολίες νὰ αὐξάνονται. Κοινὸ αἶτημα ὄλων εἶναι ἡ ἀνάπτυξη καὶ μάλιστα οἱ χῶρες τῆς ὑψηλῆς χαρακτηρίζονται πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ὡς «ὑπὸ ἀνάπτυξη», «ἀναπτυσσόμενες» ἢ ὡς «ἀναπτυγμένες» χῶρες. Τὰ ἐρωτήματα, βέβαια, πέφτουν βροχή γιὰ τὴ σχέση τῆς ἀνάπτυξης μὲ τὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος. Μιλᾷνε γιὰ ὀξινὴ βροχή, γιὰ φαῖον-καφέ ἢ κίτρινο ἀσιατικὸ νέφος. Τὰ νέφη, ὅμως, ἐμφανίζονται ὡς πανταχοῦ παρόντα εἴτε στὸ Λονδίνο, τὸ διαβόητο πλέον «νέφος τοῦ Λονδίνου», εἴτε στὰ πετροχημικὰ νέφη τοῦ Λὸς Ἄντζελες.

Τὸ νέφος στὴν οὐσία ἀντικατοπτρίζει τὴν πρόκληση πού θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουν οἱ σύεδροι στὴν Παγκόσμια Διάσκεψη γιὰ Βιώσιμη Ἀνάπτυξη πού πραγματοποιεῖται στὸ Γιοχάνεσμπουργκ (26 Αὐγούστου - 4 Σεπτεμβρίου 2002). Τὸ ἐρώτημα στὸ ὁποῖο θὰ κληθοῦν νὰ ἀπαντήσουν εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Πῶς εἶναι δυνατὸν τὰ ἀναπτυσσόμενα κρά-

τη νὰ ἀναπτυχθοῦν οἰκονομικῶς χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιβαρύνουν τὸ περιβάλλον καὶ νὰ καταστήσουν τὸν πλανήτη ἀκατοίκητο γιὰ τὶς ἐπόμενες γενιές;»

Κάπως ἔτσι ἐτίθετο καὶ τὸ ἐρώτημα πού ἀπασχόλησε πρὶν δέκα χρόνια τὴ Διάσκεψη γιὰ τὸ Περιβάλλον στὸ Ρίο ντέ Τζανέιρο (3-13 Ἰουνίου 1992): «Πῶς μπορούμε νὰ συνεχίσουμε τὴ ζωὴ μας πάνω σ' αὐτὸν τὸν πλανήτη χωρὶς νὰ τὸν καταστρέψουμε;» Δέκα χρόνια μετὰ ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ εἶναι ὅτι: «Ἀπλούστατα δὲν μπορούμε!», ἂν μάλιστα θέλουμε νὰ τὴ συνεχίσουμε «μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τοὺς ἴδιους ρυθμούς» ἐνὸς «ὑπερκαταναλωτικοῦ μοντέλου ζωῆς». Τότε, αὐτὸ πού θέλουμε νὰ ὀνομάζουμε «βιώσιμη ἀνάπτυξη», διαρκείας ἢ αειφόρο (sustainable), γίνεται οὐτοπία.

Ὑποστηρίζεται μάλιστα, ὅτι ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ «ἀνάπτυξη» εἶναι δύο ἔννοιες ἀντίθετες καὶ ἀντιφατικές. Θὰ χαρακτηρίζα μάλιστα ὡς ἐφαρμογὴ τῆς τόσο τῆς μόδας σήμερα «δημιουργικῆς λογιστικῆς» τὴν προβολὴ ἐκ μέρους μεγάλων πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς «πράσινης» εἰκόνας τους μὲ διαφημίσεις πού δείχνουν γάργαρα νερά, ὑπερήφανους ἀετούς, παιχνιδιάρες φάλαινες καὶ χαρούμενους ἀνθρώπους. Εἶναι βέβαιο ὅτι σ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα ἄλλοι, ὅπως οἱ Μὴ Κυβερνητικὲς Ὄργανώσεις γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη, ἔχουν νὰ ἀντιπαρατάξουν ἄλλες πού ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτές: ἓνα κόσμος ρύπανσης, ἐξευτελιστικὲς ἐργασιακὲς συνθῆκες, ἀφαιμάξη τῶν φυσικῶν πόρων, παρθένα δάση πού ἐξαφανίζονται, ὠκε-

ανούς που μένουν χωρίς ψάρια. Οί αντιπαραθέσεις είναι πραγματικές. Όλες οι πλευρές έχουν να αντιτάξουν σοβαρά επιχειρήματα, τὰ ὅποια ἐν ὄψει μάλιστα τῆς Διασκέψεως πληθύνονταν καὶ πρὶν ἀλλὰ καὶ στὴν εἰδησεογραφία τοῦ μηνὸς Αὐγούστου².

Προτάσεις, ὑποσχέσεις, λύσεις

Θὰ ὑπάρξουν λύσεις; Θὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ ἡ πρόταση γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς «Διεθνoῦς Δικαστηρίου Περιβάλλοντος» ἢ καὶ αὐτὸ θὰ ἔχει τὴν τύχη τῆς συγκροτήσεως τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου γιὰ ὑποθέσεις οἱ ὅποιες ἀφοροῦν ἐγκλήματα πολέμου καὶ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος; Εἶναι ρεαλιστικὴ ἡ ὑπόσχεση γιὰ δίκαιη καὶ ἰσομερῆ κατανόληση ἢ θὰ πρέπει ἡ ἀνθρωπότητα νὰ προσανατολίζεται πρὸς μίαν λιγότερο καταναλωτικὴ διάθεση; Ποῦ καὶ πότε τέλος πάντων θὰ βρεθεῖ ἡ χρυσὴ τομὴ τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν λύσεων;

Θὰ μπορέσει ἓνα Διεθνὲς Δικαστήριον νὰ προστατεύσει τὸ περιβάλλον καὶ νὰ καταπολεμήσει τὴ φτώχεια; Ἡ θὰ πρέπει νὰ περιμένουμε τὴ Μέλλουσα Κρίση καὶ τὴν ἐτυμηγορία τῆς γιὰ τὸ ἂν δώσαμε ψωμὶ νὰ φᾶνε οἱ πεινασμένοι καὶ νερὸ νὰ ξεδιψᾶσουν οἱ διψασμένοι; Μῆπως μέχρι τότε θὰ εἶναι πολὺ ἄργα καὶ δὲν θὰ περισσεύει ἡ ὑπομονὴ στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὴ γῆ μας ποὺ συστενάζει καὶ συνωδίνει;

Θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε ποιὸς εἶναι τελικὰ πλούσιος ἢ φτωχός, ταπεινὸς καὶ καταφρονημένος. Ποιὲς ἀρχές πολιτικῆς οικονομίας ἢ πολιτικῆς οἰκολογίας θὰ ἐπικρατήσουν γιὰ νὰ προσανατολίσουν τὸν πλανήτη γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν κατοικοῦν πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση.

Πιστεύουμε ὅτι θὰ ἦταν καὶ εἶναι πραγματικὰ καίρια ἢ συμβολὴ τῆς Ὀρθοδοξίας σὲ αὐτὲς τὶς ἐκτιμήσεις καὶ ἔχουν γίνεῖ σημαντικὰ βήματα μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας τέ-

των θεμάτων. Ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος εἶναι τελικὰ «ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος» καὶ ὁ «θέλων τὸ μὴ ἔχειν ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν»;³ Σέ μία, ὅμως, παγκόσμια κοινωνία ὅπως ἐξελλίσσεται τώρα μπορεῖ, βέβαια, ὁ ὀρθόδοξος λόγος νὰ θέλουμε νὰ ἔχει τὴ βαρύτητα ἐνὸς ἀκρογωνιαίου ἢ θεμέλιου λίθου ὀφείλει ὅμως νὰ συνεργασθεῖ μὲ ἄλλους λόγους ποὺ καὶ ἐκεῖνοι θὰ ἔχουν τοὺς «λόγους» τους γιὰ νὰ προβάλλουν ἢ νὰ ἐπιβάλουν τὶς ἀπόψεις τους.

Καὶ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπασχολοῦνται σοβαρὰ σήμερα γιὰ τὴν ἔκβαση αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ στὴ χώρα μας καὶ στὸ ἐξωτερικό.

Ἐνα ἐπίκαιρο Διεθνὲς Συνέδριον

Ἐδῶ, θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ὅτι μὲ τὸ πέρασ τῆς Διασκέψεως στὸ Γιοχάνεσμπουργκ ἀρχίζει στοὺς Δελφοὺς μίαν πολὺ σημαντικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα συνάντηση γι' αὐτὰ τὰ θέματα. Πρόκειται γιὰ τὸ 2ο Διεθνὲς Διεπιστημονικὸ Δελφικὸ Συνέδριον ποὺ διοργανώνεται ἀπὸ 5 ἕως 8 Σεπτεμβρίου στοὺς Δελφοὺς, στὰ πλαίσια τῆς Πολιτιστικῆς Ὀλυμπιάδας 2001-2004 ἀπὸ τὴ Δελφικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν μὲ τίτλο: *Οἰκολογικὴ Δυναμικὴ καὶ Ἀνθρώπινη Φύση. Ὁ κίνδυνος μαζικῆς καταστροφῆς τῆς ζωῆς στὸν πλανήτη γῆ*. Τὸ πρῶτο Συνέδριον

είχε γίνει πάλι στους Δελφούς (14-17 Ιουνίου 1995) με θέμα: *Ἡ Ἀνθρώπινη συμπεριφορά καὶ ἡ ἔννοια τοῦ σύγχρονου Οὐμανισμού*. Τότε μάλιστα διατυπώθηκαν καὶ οἱ προβληματισμοὶ τῆς Ἐταιρείας στὴ Διακήρυξη τῶν Δελφῶν ὡς πρὸς τὰ βασικὰ προβλήματα ποὺ ἀπειλοῦν τὴν ἀνθρωπότητα⁴.

Στὸ φετινὸ συνέδριο θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἀπὸ τοὺς μετέχοντες ἐπιστήμονες, Ἕλληνες καὶ ξένους, νὰ «χαρτογραφηθεῖ» ἡ ἀνθρώπινη φύση

με μεγαλύτερη ἀντικειμενικότητα καὶ ἀκρίβεια καὶ νὰ ἐξεταστεῖ σὲ βάθος πῶς αὐτὴ εἶναι ἰκανὴ γιὰ τὰ σημαντικότερα ἐπιτεύγματα ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς μεγαλύτερες βαρβαρότητες. Αὐτὴ ἡ κατανόηση ἐλπίζεται ὅτι θὰ ὀδηγήσει σὲ μία πρακτικὴ ἀντιμετώπιση τῆς παγκόσμιας κρίσης. Ἡ παρουσία ἐκπροσώπων ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν ἐγγυᾶται ἕναν αὐθεντικὸ καὶ εἰλικρινῆ διάλογο σὲ θέματα δύσκολα ποὺ ἀπαιτοῦν καὶ ἀνοίγματα ἀλλὰ καὶ βήματα προσεκτικά. Ἀσφαλῶς πολλὰ θὰ εἶναι καὶ τὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ τεθοῦν κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ Συνεδρίου καὶ θὰ ἄπτονται θεολογικῶν θέσεων καὶ θὰ ἀπαιτοῦν ἀνάλογες ἀπαντήσεις. Ἐλπίζουμε ὅτι σὲ προσεχές ἄρθρο μας θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐκθέσουμε αὐτὰ ποὺ θὰ διαμειθοῦν ἐκεῖ.

Τὸ πιὸ σημαντικό ποὺ θὰ πρέπει ὅπως-δήποτε νὰ προσεχθεῖ ἄς εἶναι, οἱ λέξεις ποὺ θὰ ἐκφράζουν τοὺς λόγους στοὺς ὁποίους θὰ διατυπώσουμε γνώμες, ἀπόψεις, θέσεις, νὰ μὴ «δρέπουν ἐρημικὰ τὴ λεκτικότητα» (Ν. Δ. Καρούζος). Ἄλλοιῶς καιροφυλακτεῖ ὁ κίνδυνος «ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὑπόσταση σήμερα, οἱ λέξεις νὰ γράφονται ἀρχικὰ μὲ κεφαλαῖα, μετὰ νὰ ξεπέφτουν στὰ μικρὰ γιὰ νὰ καταλήξουν νὰ κλειστοῦν μέσα σὲ σαρκαστικὰ εἰσαγωγικά!» (Ἐρνέστο Σάμπατο).

Σημειώσεις

1. Περισσότερα γιὰ τὴν «τοπολογικὴ» προσέγγιση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ ἀπόψεις γιὰ μία θεολογικὴ οἰκολογία βλ. στὰ βιβλία μου *Ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς ποιμαντικῆς*, Ἀθήνα, ἐκδ. Ἄρμος, 1997, σ. 48-51 καὶ *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, τὸ κεφ. «Ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος», σ. 203-239.

2. Βλ. ἄρθρα στὴν «Καθημερινή» τοῦ Αὐγούστου 2002 τῶν: Ἀντῶνη Καρκαγιάννη («Κάθε Κυριακή»: 11 καὶ 18), Γ. Σ. Μπουρδάρη («Καθημερινὰ καὶ ἄλλα»: 18), Barry James (9, 13 καὶ 20), Jeremy Seabrook (9).

3. Κάποιες σκέψεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξη «νοοτροπία» γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ ἔχω σημειώσει σὲ ἄρθρο μου ἐπιγραφόμενο «Μέτρα καὶ μέτρα», σὲ βιβλίο μου *Ποιμαντικὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς*, ὅπου καὶ βιβλιογραφία, Ἀθήνα 1992, σ. 92-97, 183-186. Γιὰ τὴν «Οἰκονομία καὶ τὰ ἀξιακὰ πρότυπα στὴν Ὀρθοδοξία» ἔχει ὑποβληθεῖ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Πέτρο Γέμτο καὶ συνεργάτες του, τοῦ Τμήματος Μεθοδολογίας, Ἱστορίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο ἔχει τύχει καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

4. Τὰ *Πρακτικά* ἐκδόθηκαν σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν Dennis V. Razis, M.D., *The Human Predicament. An International Dialogue on the Meaning of Human Behavior*, Amherst, New York, Prometheus Books, 1996. Ἡ Διακήρυξη βρίσκεται ὡς κεφ. 25 στὶς σ. 295-297. Ὁ κ. Διονύσιος Ραζῆς εἶναι Πρόεδρος τῆς Δελφικῆς Ἐταιρείας καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Προγράμματος τοῦ παρόντος Συνεδρίου. Βλ. τὸ Τελικὸ Πρόγραμμα γιὰ λεπτομέρειες.